

Hľadanie terminologickej presnosti pri pojmoch princípy, zásady a pravidlá¹

Ján Ivančík

ÚVOD

Málokteré povolanie ľpie na exaktnosti vyjadrovania tak ako právnické. Vzhľadom na potrebu jasného odlíšenia následkov, ktoré vyvolávajú jednotlivé právne inštitúty je to úplne pochopiteľné. Konkrétne pojmy preto nemožno ľubovoľne zamieňať a s ohľadom na ustálený odborný aparát nie je vhodné ani zavádzanie synonym, ktoré znamenajú zbytočný terminologický chaos a nejasnosti.² O to nepochopiteľnejší je zmatok, ktorý po dekády panuje v českej a slovenskej právnej vede, či aplikačnej praxi v otázke tak základných termínov, ako sú právne princípy, zásady a pravidlá.

Zahraničná odborná spisba sa uvedenému problému dlhodobo intenzívne venuje. Známe sú rozpory medzi právnymi pozitivistami a prirodzenoprávnou školou, ale tiež ďalšie koncepty, ktoré taktiež reflektujú skúmaný problém. Cieľom tohto príspevku nie je len sumarizujúco poukázať na závery, ku ktorým dospeli autori v cudzojazyčných prácach, ale skúmať, či je možné ich poznatky aplikovať na podmienky slovenskej, resp. českej civilistiky. Vychádzať pritom chceme aj z miestneho kontextu a historických reálií pri skúmaných termínoch. Nie je bez záujmu, že čerpať môžeme z bohatej literatúry, ktorá sa v minulosti princípom, pravidlám i zásadám venovala, avšak iba okrajová pozornosť bola venovaná otázke terminologickej exaktnosti. Práve pripravovaná rekodifikácia civilného kódexu, čoby základného zákona celého súkromného práva sa javí ako vynikajúca príležitosť na opätovné zamyslenie nad načrtnutou problematikou.

1 PRAVIDLÁ

Dickinson vo svojom pojednaní o právnych pravidlách konštatuje, že pri striktnom uplatňovaní deľby moci by sudca mal slúžiť ako akýsi automat, ktorý na základe verejných

Abstract:

Legal science requires precise terminology, the avoidance of arbitrary confusion of terms and, above all, each term shall bear predictable consequences. Nevertheless, there is considerable ambiguity and inconsistency even between terms as basic as principles and rules. The paper focuses on terminological specification of the above mentioned terms, taking into the account foreign literature as well as legal and professional environment in Slovakia and Czech Republic.

Keywords:

Legal principles, rules, terminology

Autor:

Mgr. Ján Ivančík, PhD.
Katedra rímskeho a cirkevného práva
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická
fakulta
jan.ivancik@flaw.uniba.sk

Cite:

IVANČÍK, Ján. Hľadanie terminologickej presnosti pri pojmoch princípy, zásady a pravidlá. In *Historia et theoria iuris*, 2023, roč. 15, Supplementum, s. 51 – 57.

¹ Článok je výstupom z projektu VEGA č. 1/0548/22 s názvom „Kríza dôvery a jej rímsko-kánonické riešenia“.

² GREGOR, Martin. Problém jednoznačnosti v slovenskej právnej terminológii. In *Historia et theoria iuris*, roč. 14, č. 2, s. 13 a nasl.

pravidiel rozhoduje prípady. Zároveň by malo platiť, že právne pravidlá vytvárajú navzájom ucelený systém, pri ktorom je na základe logických postupov možné z jedného pravidla vyvodiť iné.³ Ako následne uvádza, takéto nastavenie je v praxi často nerealizovateľné.⁴ Systematizácií a hierarchizácií právneho poriadku pritom bola za ostatné storočie venovaná obrovská pozornosť.⁵

Akú úlohu teda zohrávajú pravidlá v právnom poriadku? V modernej právnej vede je notorieta definícia Dworkina, ktorý pravidlo (*rule*) vníma ako direktívu, ktorú je nevyhnutné aplikovať metódou všetko alebo nič. Pokiaľ pravidlo stanovuje určitý rámec skutočností, na ktoré sa zameriava, je nutné aplikovať odpoveď, ktorú pravidlo dáva. Druhou možnosťou je, že pravidlo pre určené skutočnosti neplatí a vtedy pre rozhodnutie nič neprináša.⁶ V tomto smere Dworkin na podporu svojich argumentov dokladá príklad z pravidiel športu (baseballu), resp. podmienku účasti troch svedkov pri vyhotovovaní závetu pre platnosť tohto právneho úkonu. Výnimky z pravidla síce prichádzajú do úvahy, ale musia byť jasne špecifikované.⁷

Dworkinova práca je reakciou na právny pozitivismus a Hartovo vymedzenie pozície princípov v systéme práva,⁸ ktorým sa budeme venovať v nasledujúcej kapitole tohto príspevku.⁹ Dworkin je jedným z autorov, ktorých môžeme označiť ako zástancov silnej dištinkcie medzi pravidlami a princípmi. Jeho prácu precizoval Alexy, ktorý pravidlá (*Regeln*) vníma ako rozhodné príkazy (*definitive commands*) na rozdiel od princípov, ktoré sú optimalizačné príkazy (*optimization commands*). Pri pravidlách teda platí, že ide o normy, ktoré treba splniť exaktne podľa ich požiadavky.¹⁰ Ani základný exkurz by nebol ucelený, pokiaľ by sme opomenuli nemeckú právnu vedu, zastúpenú najmä Esserom.¹¹ Uvedené členenie má však rozhodný vplyv na právne myslenie aj v stredoeurópskom priestore.¹²

Zmieniť je potrebné aj Wilburgovu teóriu o flexibilných (pohyblivých) systémoch (*beweglichen Systems*),¹³ ktorá býva označovaná aj za strednú cestu medzi abstraktnými formuláciami a rigidnou právnou úpravou.¹⁴

V česko-slovenskej vede je vhodné poukázať na kategorizáciu Weinbergera, ktorý pri pravidlách správania sa aplikuje subsumpciu.¹⁵ Objasňuje to na prípade, keď je potrebné určité

³ DICKINSON, John. Legal rules: Their function in the process of decision. In *University of Pennsylvania Law Review*, 1931, roč. 79, č. 7, s. 833.

⁴ Tamtiež, s. 835 a nasl.

⁵ Porovnaj: WILBURG, Walter. *The Development of a Flexible System in the Area of Private Law*. Wien: Manz Verlag, 2000, s. 3.

⁶ DWORKIN, Ronald. *Taking Rights Seriously*. London: Bloomsbury Academic, 2013, s. 41-42.

⁷ Tamtiež.

⁸ Ohľadom nespočetných nuáns v hľadaní rozporov medzi Hartom a Dworkinom pozri napr.: SHAPIRO, Scott. The "Hart-Dworkin" debate: A short guide for the perplexed. In *Public law and legal theory working paper series*, 2007, č. 77, s. 2-54.

⁹ K historickému exkurzu pozri aj: ALEXY, Robert. On the structure of legal principles. In *Ratio Juris*, 2000, roč. 13, č. 3, s. 294-295.

¹⁰ Tamtiež, s. 295.

¹¹ Z terminologického hľadiska ide najmä o členenie medzi právnymi vetami (*Rechtssatz*) a právnymi princípmi (*Rechtssprinzip*). Pre viac pozri: ESSER, Josef. *Grundsatz und Norm in der richterlichen Fortbildung des Privatrechts*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1956, s. 93 a nasl.

¹² Pre poľské reálie pozri napr.: KORDELA, Marzena. Zasady prawa jako normatywna postać wartości. In *Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny*, 2006, roč. 68, č. 1, s. 39-40.

¹³ WILBURG, ref. 5.

¹⁴ KOZIOL, Helmut. Flexibilní systém – zlatá střední cesta zákonodárství a právní nauky. In *Právník*, 2018, roč. 157, č. 8, s. 629.

¹⁵ Weinbergera možno charakterizovať ako obdivovateľa filozofie zdravého rozumu, ktorý mal previazanosť s právnym pozitivismom. Vo svojich prácach vychádzal z brnenskej školy práva zastúpenej Weyrom, Leowensteinom, či Kubešom, ale v jeho myšlienkach badať aj prienik nemeckých a anglických filozofov. Pre

konanie subsumovať pod dve pravidlá za rovnakých podmienok, a teda dochádza k rozdielnym normatívnym záverom, čo ústi do logického rozporu, ergo vadu právneho systému. Ilustratívnym príkladom je ukončenie tehotenstva, ktoré právny poriadok v jednej norme zakazuje a v druhej pripúšťa, avšak iba v prvých troch mesiacoch tehotenstva. Tento spor sa podľa Weinbergera rieši tým, že prvá norma je aplikovaná za subsumčnej podmienky obmedzenia na dobu troch mesiacov.¹⁶ Z tejto definície vychádza aj Brösl.¹⁷

Z terminologického hľadiska je nemenej zaujímavé vyčlenenie pravidiel z riešenia právnych noriem. Na základe rešerše zväčša zahraničnej právno-filozofickej spisby Gábrisš dôvodí, že pravidlo ako norma v užšom zmysle je terminologicky subsumovaná pod normy v širšom zmysle slova.¹⁸ Gerloch a Tryzna, vychádzajúc z práce už zmieneného Weinbergera pri analýze argumentačných vzťahov *de lege lata* a *de lege ferenda* konštatujú, že právne normy možno považovať za pravidlá platné v skúmanom právnom poriadku v danom čase, teda ide o pravidlá *de lege lata*.¹⁹

2 PRINCÍPY

Chtiac, či nechtiac, otázke vymedzenia právnych princípov sme sa už náznakom dotkli v zamyslení o právnych pravidlách. V istej miere sa prieniku medzi pojmovými kategóriami a ich komparáciou nevyhneme ani naďalej.

Je pochopiteľné, že právne princípy zohrávajú významnejšiu úlohu v dielach iusnaturalistov, než v právnom pozitivizme. Napokon, už na začiatku “nekonečných” názorových polemík medzi Dworkinom a Hartom stála téza, že pozitivizmus, založený na vnímaní práva ako súboru pravidiel, ktoré vyplývajú z právneho poriadku, opomína kategóriu právnych princípov, ktoré sú pre každý normatívny systém esenciálne.²⁰

Dworkin vníma právne princípy (*principles*) ako druhové označenie súboru štandardov, ktoré sú odlišiteľné od pravidiel, ako sme ich opísali vyššie. Princíp je preto normou, ktorej úlohou nie je zabezpečenie ekonomickej, politickej, či sociálnej požiadavky, ale jej normatívna sila vyviera zo spravodlivosti (*justice*), slušnosti (*fairness*) alebo z inej dimenzie morálky (*other dimension of morality*). Právne následky preto pri princípoch nenastávajú automaticky, ale iba ukazujú smer, ktorým sa rozhodnutie v konkrétnej veci má ubrať.²¹

Alexy vníma osobitnú úlohu princípov pri kolidujúcich normách, kedy princípy zastávajú akési “meta” postavenie vo vzťahu k pravidlám (*Regeln*).²² Samotná kolízia pravidiel by totiž viedla k nevyhnutnej potrebe stanovenia výnimky alebo zneplatneniu jedného z pravidiel.²³ Princípy navyše ako optimalizačné príkazy môžu byť zároveň splnené vo

---

viac pozri: SMOLAK, Marek. Byl Ota Weinberger měkkým pozitivistou? In *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2009, roč. 17, č. 1, s. 27.

¹⁶ WEINBERGER, Ota. Formální charakteristika právních a právně-politických principů. In BOGUSZAK, Jiří (eds.). *Právní principy*. Praha: Vydavatelství 999, 1999, s. 37-42.

¹⁷ Pozri napr. BRÖSTL, Alexander. O pravidlách správania a o princípoch. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2009, roč. 17, č. 1, s. 49.

¹⁸ GÁBRIŠ, Tomáš. Princípy a/alebo zásady? In *Comenius*, 2019, dostupné na internete: <https://comeniuscasopis.flaw.uniba.sk/2019/03/28/principy-a-alebo-zasady/> [cit.12.6.2023].

¹⁹ GERLOCH, Aleš – TRYZNA, Jan. Zamyšlení nad přínosem profesora Oty Weinbergera k objasnění prostředků a cílů právní argumentace. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2009, roč. 17, č. 1, s. 64.

²⁰ Porovnaj s: BAYLES, Michael. Hart vs. Dworkin. In *Law and Philosophy*, 1991, roč. 10., č. 4, s. 350.

²¹ DWORKIN, ref. 6, s. 43. Konkrétnejšie o Dworkinových a Alexyho úvahách zameraných na právne princípy pozri tiež: WINTR, Jan. *Říše principů obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006, s. 50-60.

²² ALEXY, Robert. *Theorie der Grundrechte*. Baden-Baden: Nomos, 1985, s. 79 a nasl.

²³ ALEXY, ref. 9, s. 296.

viacerých stupňoch, resp. v rôznej intenzite. Miera ich využitia preto spočíva nielen v aplikovateľných faktoch, ale tiež na právnej regulácii. Ako ďalej konštatuje, každá norma je buď pravidlom alebo princípom. Rozdielnosť medzi nimi spočíva nielen v stupni aplikovateľnosti, ale tiež v kvalite.²⁴ Napokon poukazuje na vyrovnávajúcu funkciu princípov (*balancing law*) a potrebu hľadania porporcionality.²⁵

Odporcov uvedeného delenia je celý rad, pričom jednou zo základných námietok je skutočnosť, že v množstve prípadov nie je možné nakresliť čiaru medzi princípmi a pravidlami. Jedným zo zástupcov takýchto kritikov je Günther.²⁶ Alexymu vyčíta, že jeho delenie na pravidlá a princípy sa skôr týka aplikácie uvedených noriem na konkrétne situácie, než na štruktúru uvedených noriem.²⁷ Zmieniť treba aj kritické hlasy, ktoré konštatujú, že obdobné členenia nemajú historický súvis s vývojom v kontinentálnych právnych poriadkoch, pričom osobitne pre historickoprávne disciplíny (napr. právnú romanistiku) sú úplne bezpredmetné.²⁸

Od zástancov striktného oddeľovania princípov a pravidiel sa odlišuje škola tzv. slabej dištinkcie. V talianskej právnej vede sú jej predstaviteľmi Ferrajoli a Guastini. Ferrajoli považuje právne princípy za zhodné s normami v užšom zmysle slova,²⁹ Guastini síce neidentifikuje kategorické deliace kritériá medzi pravidlami a princípmi, avšak nestotožňuje ich. Za isté indikátory považuje, že princípy sú na rozdiel od pravidiel neformulované (napr. delba moci), neurčité (napr. rovnosť), formované optatívne, nie preskriptívne, nedajú sa preformulovať na podmieňujúci tvar “ak-tak” a sú vyvrátiteľné. Význam princípom preto priznáva najmä v dotváraní práva, pre účely interpretácie a integrácie práva.³⁰ Slabá definovateľnosť, vysoká miera všeobecnosti, vágnosti a nejasnosť možnosti presného určenia právnych následkov sú definičné kritériá, podľa ktorých opisuje právne princípy aj rakúsky právny teoretik Bydliniski.³¹

Akýsi centristický názor identifikujeme u Pounda, pre ktorého sú princípy priestorom pre právnú dedukciu, špecifikáciu starých pravidiel, interpretáciu starých, vrátane riešenia konfliktných situácií. Považuje ich za živý systém práva, ktorý zároveň vytvára priestor na právnickú prácu.³²

Z domáceho prostredia je vhodné poukázať na názor Bröstla (opierajúceho sa opäť o názor Weinbergera), podľa ktorého je princíp “*normatívne stanovené hľadisko právneho hodnotenia, na ktoré možno prihliadať v hodnotiacej úvahe podmieňujúcej právne rozhodnutie. Princíp neprikazuje optimalizáciu ako to tvrdí v rámci svojej definície Robert Alexy. Iba prikazuje,*

²⁴ Tamtiež, s. 295.

²⁵ Tamtiež, s. 297.

²⁶ GÜNTHER, Klaus. *Der Sinn für Angemessenheit*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1988, s. 272

²⁷ Tamtiež, s. 270.

²⁸ WINKEL, Laurens. A Note on *Regulae Iuris* in Roman Law and on Dworkin's Distinction between Rules and Principles. In *Critical Studies in Ancient Law: Comparative Law and Legal History*, Oxford: Hart Publishing, 2001, s. 415.

²⁹ FERRAJOLI, Luigi. *Costituzionalismo principialista e costituzionalismo garantista*. In *Giurisprudenza costituzionale*, 2010, roč. 55, č. 3, s. 2771 a nasl. Citované podľa: GÁBRIŠ, ref. 18.

³⁰ Bližšie pozri 15. kapitolu - princípy práva v monografii: GUASTINI, Riccardo. *Teoria e dogmatica delle fonti*. Milano: Giuffrè, 1998, s. 271-306. Pre hlbšie pochopenie myšlienok talianskeho právneho realizmu odporúčame aj: GÁBRIŠ, Tomáš. *Právna axiológia z pohľadu talianskeho právneho realizmu*. In *Banskobystrické zámocké dni práva. Právo a hodnoty v práve (Zborník zo IV. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie)*. Banská Bystrica: Belianum, 2019, s. 22-32.

³¹ BYDLINSKI, Franz. *Fundamentale Rechtsgrundsätze*. Wien: Springer, 1988, s. 121.

³² POUND, Roscoe. *Juristic Science and Law*. In *Harvard Law Review*, 1918, roč. 31, č. 8, s. 1062. Pound ako predstaviteľ sociologického chápania práva rozlišoval od už skúmaných pojmov aj “*conceptions*”, “*doctrines*” a “*standards*”. Pre viac pozri: POUND, Roscoe. *Law and the Science of Law in Recent Theories*. In *The Yale Law Journal*, 1934, roč. 43, č. 4, s. 525-536.

že uvedené hľadisko treba vziať do úvahy ako významné kritérium optimalizačnej úvahy: hľadá sa optimum v rámci komplexného zvažovania, pri ktorom je princíp významný, ale nemusí byť optimalizovaný.”³³ Princípy sú preto heterogénne a neobsahujú názor na riešenie konkrétnej situácie.

Boguszak právne princípy vzletne opisuje ako “*staleté dobrodiní právni kultury*”.³⁴ Na neho nadväzuje Večeřa konštatujúc, že ide o “*pravidla vysokého stupně obecnosti, která tvorí základ zákona, právních odvětví či právního řádu. Jsou to určité záchytné body, vyjadřující v koncentrované podobě mechanismy fungování právních vztahů jako projev normativní síly sociálního života, které jsou společné právním systémům těže právní kultury, případně jdoucí i napříč více právními kulturami.*”³⁵

Nemožno opomenúť, že v česko-slovenskej právnej vede je výrazne akcentované prepojenie princípov na hodnotové, morálne a teleologické východiská.³⁶ V tomto ohľade sa dostávame k otázke, z akých prameňov právne princípy vyvierajú. Zatiaľ čo pri pravidlách ako normách *de lege lata* je táto otázka veľmi jednoducho zodpovedaná, pri právnych princípoch je to o poznanie zložitejšie. V nadväznosti na Dworkina, Essera, či Harta uvádza Tryzna, že princíp sa súčasťou práva stane až v momente, kedy je podporený orgánom majúcim príslušnú právomoc, resp. autoritu.³⁷

3 ZÁSADY

Na základe vyššie uvedeného vymedzenia sa dostávame k problematike právnych zásad, ktorá vyvoláva naprieč slovenským, ale aj českým právnym poriadkom mnoho kontroverzií a terminologických komplikácií. Nejednotnosť pritom nie je typická iba pre odbornú spisbu, či teóriu práva, ale aj pre legislatívu. Pre ilustráciu: civilné procesné kódexy vo svojich úvodných ustanoveniach vymedzujú “základné princípy konania”³⁸, v pracovnom práve sa už stretávame so “základnými zásadami”³⁹. Zásady spracovania osobných údajov nachádzame aj v zákone č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Existuje teda medzi skúmanými pojmami rozdiel alebo je v modernej právnej terminológii potrebné pristupovať k nim ako k synonymám. Napríklad Števíček tvrdí, že v minulosti sa v procesnej teórii rozlišovalo medzi princípmi a zásadami civilného procesu, avšak v súdovej praxi už ide o prekonané delenie a obe slová predstavujú synonymá.⁴⁰ Zďaleka pritom nejde o jediný názor v akademickej obci.⁴¹

³³ BRÖSTL, ref. 17, s. 51.

³⁴ Citované podľa: VEČEŘA, Miloš. Povaha a zdroje právních principů. In *Princípy v práve*. Bratislava: SAP, 2015, s. 45.

³⁵ Tamtiež.

³⁶ Pozri napr. HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 20. V tomto smere pozri tiež snahu o hodnotovú kategorizáciu princípov od Káčera: KÁČER, Marek. Hodnotová hierarchia a hodnotový pluralizmus. In *Hodnotový systém práva a jeho reflexia v právnej teórii a praxi*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2013, s. 207-218 a nevyhnutne tiež Kantovo poňatie zásad a morálky, bližšie vysvetlené napr. v BARTUSCHAT, Wolfgang. Kant über Grundsatz und Grundsätze in der Moral. In *Jahrbuch für Recht und Ethik*, roč. 12. Berlin: Duncker & Humblot, 2004.

³⁷ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace: K vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva*. Praha: Auditorium, 2010, s. 188.

³⁸ Čl. 1 až 18 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok; čl. 1 až 14 zákona č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok; §5 zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok.

³⁹ Čl. 1 až 11 zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce.

⁴⁰ FICOVÁ, Svetlana–ŠTEVČEK, Marek. *Občianske súdne konanie*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 49.

⁴¹ Pozri napr. GEŠKOVÁ, Katarína–NOVOTNÁ, Marianna et al. *Zásady európskeho súkromného práva. Súbor interpretačných a aplikačných nástrojov*. Praha: Leges, 2019, s. 12-13, nerozlišuje medzi nimi ani Čipkár, viď.

Z historického hľadiska dištinkciu medzi princípmi a zásadami skutočne možno doložiť, a to ako v právnej terminológii, tak aj v jazykovede. Veľký Ottův slovník naučný medzi skúmanými termínmi rozlišoval. Princíp bol opísaný ako všeobecná veta, ktorá slúži ako východisko pre ďalšie vysvetľovanie a dôkaz. Ak má byť uvažovanie správne, musí byť v princípe zahrnutý dôvod buď samozrejmy alebo dokázaný.⁴² Zásady boli na rozdiel od princíпов chápané v zmysle mravnom ako pravidlo konania, jeho záväznosť pre seba jednotlivec uznáva. Je teda pohnútkou vôle, pričom slovník priamo odkazuje na Kantovu filozofiu.⁴³ Na ďalšie právne historické rozlišovania poukazuje tiež Kovářová Kochová.⁴⁴ Jasné rozlišovanie nachádzame tiež v správnom práve, ktoré princípy viaže na právny poriadok ako celok a zásady vníma ako odvetvové regule.⁴⁵

Pri snahách o špecifikáciu týchto pojmov zohráva podstatnú úlohu tiež už zmieňované hľadisko morálneho imperatívu, či miera generalizácie toho, ktorého pojmu.⁴⁶ Z nášho pohľadu ale ide o kritériá, ktoré sa v praktickom ohľade zdajú byť zväčša samoučelné a iba ťažko rozlíšiteľné. Napríklad je hľadanie spravodlivého usporiadania vzťahov požiadavkou právnou alebo morálnou? Obdobne pristupujeme aj ku kategóriám dobrých mravov alebo požiadavke bdelosti účastníkov súkromnoprávných vzťahov. Tá jednak apeluje na to, aby každý chránil svoje práva z pohľadu predchádzania sporov a ochrany právnej istoty, ale zároveň pôsobí aj ako morálna kategória, odsudzujúca „lenivosť“, či „nedbalosť“. Nemenej problematické je aj členenie na procesné, či hmotnoprávne princípy/zásady. Aj v tomto prípade je zrejme prienik medzi množinami väčší, než je počet tých inštitútov, ktoré by zostali na základe delenia vyčlenené.

Odlisovať jednotlivé pojmy ale nemusí byť zbytočné, pretože oba sú v právnej pojmológii ustálené a pro futuro je nevyhnutné im priradiť jasný obsah. Ako zásady by preto mali byť považované vyjadrenia s ustálenou formuláciou, ktoré majú väčší, či menší stupeň generalizácie. Ide o *regulae iuris*, ktoré zväčša majú latinské vyjadrenie (ide napríklad o zásadu *nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse haberet* alebo *vigilantibus iura scripta sunt*). Právne princípy naproti tomu predstavujú zdroj práva, resp. regulatívnu ideu, ako ich označil napr. Holländer (týmto spôsobom tak môžeme označovať princíp spravodlivosti, ochrany dobrej viery, ochrany bdelosti účastníka právnych vzťahov, rovnostní účastníkov konania a podobne). Samotná latinská formulácia pritom, samozrejme, nie je rozlišujúcim kritériom. Ním je ustálenosť frázy - viac, či menej naviazanej na právny poriadok a regulatívnosť skúmanej idey.

Zásada z uvedeného dôvodu môže vyjadrovať hneď niekoľko princíпов, ale zároveň nemusí byť spojená so žiadnym z nich. Pôvod zásady totiž môže byť nielen právny, ale filozofický, náboženský, mravný, ale do úvahy prichádza aj jej vznik na základe zľudovených

---

napr. ČIPKÁR, Ján. Právne princípy ako súčasť právnej kultúry. In *Právny obzor*, 2003, roč. 86, č. 4, s. 414-415.

⁴² KOLEKTÍV. *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Díl XX. Praha: Vydavatel a nakladatel J. Otto, 1903, s. 696. Dostupné na internete: <https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/periodical/uuid:7e11fe20-043e-11e5-95ff-5ef3fc9bb22f> [cit. 15.6.2023].

⁴³ KOLEKTÍV. *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Díl XXVII. Praha: Vydavatel a nakladatel J. Otto, 1908, s. 457. Dostupné na internete: <https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:cd5b04b0-eb9b-11e4-a511-5ef3fc9ae867?page=uuid:d5b982c0-0ef1-11e5-b269-5ef3fc9bb22f> [cit.: 15.6.2023].

⁴⁴ KOCHOVÁ KOVÁŘOVÁ, Ingrid. *Právní principy*. In *Europeanization of the national law, the Lisbon Treaty and some other legal issues*. 1. vyd.. Brno: Tribun EU, 2008, s. 1281.

⁴⁵ JOZIĆ, Dragana. *Vybrané zásady (nielen) správneho konania*. In *Magister Officiorum*, 2013, roč. 2, č. 6, s. 73.

⁴⁶ K sumarizácii možných riešení pozri aj: GÁBRIŠ, ref. 18.

nenormatívnych výrokov, ktoré prenikli do právnej argumentácie. Z normatívneho hľadiska sú ako princípy, tak aj zásady naviazané na vyjadrenie v pozitívnom práve alebo v rozhodovacej praxi, prípadne na abstrahovanie z nich.⁴⁷

Argumentačnú silu tiež môžu obe kategórie inštitútov nadobúdať v historických konotáciách alebo pri hľadaní teleologického výkladu, čo je možné najmä pri dôslednej inkorporácii princípov do dôvodovej správy právneho predpisu. Ani naše delenie nie je imúnne voči značnej miere prekrytia oboch množín. Problematické bude najmä rozlišovanie krátkych, dvoj, prípadne trojslovných vyjadrení, ako sú *neminem laedere*. Tieto formulácie bude pre ich ustálenú formu často možné vnímať ako zásady, no zároveň odzrkadľujú aj právny princíp, teda zdroj práva.

Naznačené rozlišovanie medzi princípmi a zásadami má z nášho pohľadu isté historické prepojenie na staršiu československú právnu vedu, ktorá nepristupovala k zamieňaniu skúmaných pojmov bez rozvahy, navyše nie je samoúčelné. Jasne odlišuje myšlienkové východiská práva, resp. zdroj práva od ustálených fráz, ktorých normatívna sila môže byť rôznorodá, ba až žiadna, pokiaľ sa síce v právnej terminológii vyskytujú, avšak ich pôvod je metaprávny alebo mimoprávny. Delenie tak prispieva k terminologickej presnosti a zároveň umožňuje z našej právnej proveniencie vytesniť pojmy ako “maxima”, ktoré majú iba limitovaný jazykový presah a ich využívanie spôsobuje terminologický zmätok. Vytesniť ich možno napr. do oblasti morálnej filozofie, kde je ich definovanie exaktnejšie. V neposlednom rade považujeme takéto rozlišovanie za použiteľné aj pre historickoprávne vedy (najmä právnu romanistiku), kde sa princípy abstrahujú z kauzálne zameraných prameňov. Ustálené formulácie sú v nich preto veľmi časté, ale nemusia byť zároveň nosičom právnej normy.

ZÁVER

Ako sme poukázali v našom príspevku, napriek enormnej pozornosti, ktorá je aj z terminologického hľadiska venovaná pojmom pravidlo, princíp a zásada, panuje v našich končinách stála nejednoznačnosť. Pri pojmoch pravidlo a princíp je odlišujúcim prvkom najmä príklon k právnemu pozitivizmu, iusnaturalizmu alebo hľadanie akéhosi “zlatého streda”. Toto rozdelenie má vo svojich aplikačných dôsledkoch aj značné dôsledky, a to najmä pri hodnotení úlohy sudcu a zákonodarcu pri tvorbe a uplatňovaní práva.

Odlíšenie právnych zásad od ostatných pojmov je ešte náročnejšie a ľahko možno sklznúť do samoúčelného členenia. V stredo európskom priestore pritom ide o pojem dlhodobo zavedený,⁴⁸ a to v práve i filozofii, kde sa prepája s morálkou. Z uvedeného dôvodu nie je možné očakávať jeho vytesnenie z odbornej terminológie a mal by byť naplnený exaktným obsahom tak, aby nedochádzalo k výkladovým komplikáciám. Do úvahy treba navyše vziať aj ďalšie pojmy, ako sú maximy, sentencie, regule a pod., ktoré bez dostatočného teoreticko-právneho vymedzenia budú v lepšom prípade vytvárať rad synonymým komplikujúcich prehľadnosť právnej vedy, v horšom prípade budú naďalej navršovať terminologický chaos.

⁴⁷ Porovnaj s: WEINBERGER, Ota. *Norma a instituce (Úvod do teorie práva)*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 80-81 a tiež REIMER, Franz. *Juristische Methodenlehre*. 2. Auf. Baden-Baden: Nomos, 2020, s. 269

⁴⁸ Opätovne môžeme poukázať aj na poľskú terminológiu, viď. napr. DYBOWSKI, Maciej. Ronald Dworkina koncepcja zasad prawa. In *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 2001, roč. 58, č. 3, s. 99-114.